

‘Waarom bent u zo stil, vader?’

‘Hè? Hè? Wat zeg je?’

‘Ik vraag waarom u zo stil bent.’

‘Ben ik stil?’

‘U zegt geen woord en u eet ook niet.’

Mijn vader roert lusteloos met zijn lepel in het bord tomatensoep dat voor hem op tafel staat. Zijn gezicht is grijs. Hij hoest en hoest en hoest. Dan zegt hij dat zijn oude dag niet is zoals hij die zich had voorgesteld. Niets meer te doen. Niemand die hem nog wat vraagt. Hij zit maar alleen in zijn huis en moeder in haar huis. Dat is toch nooit de bedoeling geweest.

Een zondagmiddag aan het begin van de zomer. We zitten in een restaurant in Amsterdam. Mijn moeder, die zelden meer wat zegt, is zo verbaasd dat ze haar mes en vork neerlegt en begint te praten. Wat zit hij nou te mopperen? Ze hebben het toch goed zo? Ze zitten heerlijk te eten en straks komen er nog aardbeien.

Mijn vader negeert haar en gaat door, nu over zijn ogen. Die worden met de dag slechter, straks ziet hij helemaal niets meer. En dan? Wat moet hij dan? Hele dagen is hij alleen met zijn gedachten en het zijn er zoveel. Alles weet hij nog. Hij zou het willen intypen op de computer. Maar dat is nou net het probleem: hij kan de letters niet meer lezen.

Mijn moeder komt er weer tussen en zegt dat hij in het verleden leeft. Dat is zijn probleem. Wat heeft een mens er nou aan om in het verleden te leven? Zij doet dat niet. Zij

zou het niet eens kunnen, want zij is alles vergeten, en dat is maar goed ook.

Zo begint het, met mijn vader die zit te klagen. Mijn vader klaagt anders nooit. En hij is zelden stil. Ik denk die zondagmiddag dat hij doodgaat.

's Avonds bel ik hem op en stel hem voor dat hij aan mij vertelt wat hij zelf zou willen opschrijven. Hij is zichzelf weer, want hij doet alsof hij me niet begrijpt.

'Wat moet ik vertellen?'

'Dat weet ik niet. Dat weet u.'

'Ik?'

'Wie anders, vader.'

'Nou, dan weet ik het goed gemaakt.'

'Wat dan?'

'Jij stelt de vragen en ik geef het antwoord.'

'En wat vraag ik dan?'

'Dat weet jij.'

De maanden daarna vertelt hij me over zijn jongensjaren en over de oorlog, heel veel over de oorlog. Ik schrijf op hoe hij met mijn opa naar IJmuiden fietste en daar een jurk van mijn oma ruilde tegen een zak aardappelen. Hoe uitgeput hij 's avonds was en dat hij toen van mijn opa een borrel kreeg. 'Héérlijk.' Hoe hij schrok toen er een paar straten bij hen vandaan een bom viel – hij had nog nooit zo'n harde klap gehoord.

'Dat geloof ik graag, vader.'

'Jij kunt je niet voorstellen hoe het leven toen was.'

Naar mijn vragen luistert hij niet.

Dan wordt het kerst. Het heeft een paar dagen flink geijzeld en de straten zijn zo glad dat mijn vader niet alleen naar buiten kan. Hij komt met mijn moeder eten en de paar meter tussen de taxi en mijn huis moet ik hem stevig vasthouden, anders valt hij. Ik pak hem bij zijn middel en zijn elleboog en bedenk dat ik hem nog nooit zo heb aangeraakt.

Mijn vader geeft me een harde zoen op de wang als we elkaar zien en een harde zoen op de wang als ik weer wegga. Meer intimiteiten vindt hij overdreven, al zolang ik me kan herinneren. Ik voel me opgelaten terwijl we zo lopen. Hij voelt zich ook opgelaten. Ik merk het aan de spanning in zijn spieren, aan de snelheid waarmee hij zich losmaakt zodra we bij de voordeur zijn. Maar de volgende dag doen we het weer zo. We moeten wel.

De dag daarna brengen we mijn moeder naar huis en als we weer in de auto zitten, op weg naar zijn huis, begint hij te snuiven en te snotteren. Ik hoef niet te vragen waarom hij huilt, want dat begrijp ik zo wel. Mijn moeder heeft bij het afscheid gevraagd waarom hij wegging. Kon hij niet bij haar blijven? Waar woonde hij dan tegenwoordig? Hij veegt met de rug van zijn hand zijn neus en ogen droog en zegt dat het mislukken van zijn huwelijk het failliet van zijn leven is. Ik heb met hem te doen, maar dat zeg ik niet. Ik zeg dat hij overdrijft.

‘Het failliet van uw leven, kom op, vader.’

Volgens hem ben ik degene die overdrijft. ‘Het failliet van *een* leven. Dat zeg ik. *Een* leven.’

‘Dat zei u niet.’

‘Dat zei ik wel.’

‘Het doet er niet toe. U overdrijft.’

Die avond belt hij me op om te zeggen dat hij een belangrijk besluit heeft genomen. Hij is voornemens, zegt hij, me openheid van zaken te geven. Als ik dat tenminste wil. ‘Wil je het?’

Ik wil het.

‘Het kan ook zijn dat je het niet wilt.’

Nee hoor, ik wil het. Openheid waarover?

‘Mijn zielenleven.’ Hij wacht even voordat hij verdergaat. ‘En dan bedoel ik dat ik het ook met je over de intimiteiten tussen je moeder en mij zal hebben.’ Hij wacht weer even.

‘Dan praat ik dus tegen je alsof ik niet jouw vader ben. Begrijp je dat?’

Dat begrijp ik.

‘En jij kunt mij vragen stellen alsof jij niet mijn dochter bent.’

Dat begrijp ik ook, vader.

★

Als kind praatte ik nooit met hem. Ik zei wel dingen als ‘mag ik de jam van u, vader?’ en hij zei wel ‘hup, tanden poetsen en naar bed’, maar gesprekken, echte gesprekken, hadden we nooit. Ik was bang voor hem. Soms, als het hard regende, reed ik ’s morgens met hem mee naar school. Drie kwartier zaten we naast elkaar in de auto en al die tijd zwegen we. Je hoorde het geluid van de motor, van de regen op het dak, van de ruitenwissers, zoeff, zoeff, zoeff. Maar verder was het doodstil. Geen radio, want een radio in de auto vond mijn vader onzin. Als we lang moesten wachten voordat we door de IJtunnel konden – we woonden toen in Amsterdam-Noord – probeerde ik te bedenken hoe het zou zijn als we wel zouden praten en wat ik dan zou zeggen.

‘Lange file vandaag, hè, vader.’

‘Wat een vies weer.’

‘Ik heb het tweede uur een wiskunderepetitie.’

Ik stelde me voor hoe hij zijn blik van het rode stoplicht in de verte zou afwenden en naar mij zou kijken. Zou hij verbaasd zijn? Boos? Zou hij luisteren? Dan kon ik beter niet over die repetitie beginnen. Hij zou er later op terug kunnen komen.

‘Wat voor cijfer had je?’

Mijn zusje heeft precies hetzelfde meegemaakt toen zij op de middelbare school zat. Zij zegt dat ze van de zenuwen vaak kriebelhoest kreeg als ze voor de IJtunnel stonden te

wachten en dat mijn vader dan zwaar geïrriteerd raakte. Als we samen bij hem op bezoek zijn, doet ze wel eens voor hoe ze dat hoesten probeerde te onderdrukken. Twee handen voor haar mond, neus dicht, en dan, heel benauwd, uh, uh, uh. Tegen de tijd dat ze door de tunnel reden, sprongen haar ogen bijna uit hun kassen en barstte ze in luid geblaf uit. UGHE, UGHE, UGHE. UGHE, UGHE, UGHE. Daarna priemt mijn zusje haar wijsvinger naar voren en doet ze de stem van mijn vader na, een stem die klinkt alsof hij boven het lawaai van een storm op zee moet uit zien te komen.

‘HOU OP! HOU ONMIDDELIJK OP!’

Onze kinderen vinden dat altijd erg grappig. Wij zelf ook trouwens. Maar mijn vader snapt er niets van. Volgens hem krijg je door hoesten een schorre keel en krijg je door veel hoesten een erg schorre keel. Dus moeten ouders hun kinderen leren om niet te hoesten, want voordat je het weet wordt het een tic van ze. Wij geven hem dan groot gelijk. Natuurlijk, vader, dat is ook stomvervelend, hoestende kinderen, sowieso kinderen die geluid maken, zeker in de auto. Maar had hij het niet wat vriendelijker tegen ons kunnen zeggen? Daar snapt hij ook niks van. Vriendelijker? Hoe bedoelen we?

*

Drie jaar lang schrijf ik op wat mijn vader doet en wat hij zegt – tegen mij, tegen mijn moeder, tegen de mensen bij wie we samen op bezoek gaan. We gaan naar het dorp waar zijn ouders vandaan kwamen en naar de huizen waar hij gewoond heeft, als jongen en als man, als vader van een steeds groter wordend gezin. We gaan met de trein naar Parijs en we nemen mijn moeder mee, want in Parijs, zegt hij, is hij voor het laatst gelukkig met haar geweest. Ik doorzoek zijn zolder en later ook zijn kluis en zijn bureau – zijn idee. Intussen blijf ik hem vragen stellen. Hij wil het. Hij wil dat

ik ermee doorga tot hij ook op de pijnlijkste vragen antwoord heeft gegeven.

En mijn moeder?

Als ik haar vraag of zij me over haar leven wil vertellen, zegt ze dat het geen enkele zin heeft. 'Je weet toch dat ik alles vergeten ben?'

Maar ze verzet zich niet als ik haar meeneem naar de plaatsen van vroeger en foto's met haar kijk, telkens opnieuw, tot ze niet meer kan volhouden dat ze niets meer weet. Ze vindt het allemaal best. Gewoonlijk zit ze hele dagen alleen in haar stoel bij het raam in het verzorgingshuis waar ze woont. De enigen die bij haar op bezoek komen zijn mijn vader en ik. Mijn broers en zussen komen hier nooit.

Maar ik vergis me als ik denk dat ze niet doorheeft waar ik mee bezig ben. Op een dag haal ik haar op bij het clubje waar ze elke maandagmiddag onder leiding van een verpleegkundige mag vertellen hoe ze zich voelt en of ze nog wat beleefd heeft.

Ik kom binnen terwijl ze nog aan het praten zijn. Daar zit ze, in haar zwarte japonnetje, zijden sjaaltje om haar hals, met ongekamd haar. Ze staat meteen op als ze me ziet – 'gezellig, wat is het programma?' – maar stelt me wel voor aan de andere vrouwen die met een kopje thee rond de tafel zitten en mij nieuwsgierig aankijken.

'Dit is mijn middelste dochter. Ze schrijft een boek over mij en mijn man.' Nog niet zo lang geleden zou ze 'mijn ex' hebben gezegd. 'Als het klaar is, mag ik het lezen. En dan pak ik een dik rood potlood.' Ze trekt een grimas. 'En streep ik alles weg wat me niet bevalt.'

Mijn oma, de moeder van mijn vader, heette Jannetje, Jannetje van de Geest. In Bunschoten, waar ze geboren werd, leeft ze voort als Jannetje die naar Amsterdam verhuisde en daar een hoge prijs voor betaalde. De meesten van haar nakomelingen vielen van hun geloof en moeten als verloren worden beschouwd. En omdat het ongeloof van de kinderen en de kindskinderen de ouders wordt aangerekend, is wel zeker dat mijn oma haar kans op het eeuwige leven verspeeld heeft.

Bunschoten ligt aan de oever van wat vroeger de Zuiderzee was, en ik ben daar Jannetje van Willem (mijn vader) van *die* Jannetje. Zo had ik nog nooit naar mezelf gekeken, tot ik op een dag met mijn vader meega naar een reünie van zijn neven en nichten. Mijn vader is in Amsterdam geboren, maar hij heeft zijn hele leven heimwee gehad naar het dorp van mijn oma en het dorp waar mijn opa geboren is: Spakenburg, het vissersdorp dat tegen Bunschoten aan ligt. Toen mijn vader nog kon autorijden, ging hij zo vaak als hij kon op bezoek bij een van zijn vele ooms en tantes daar. Maar bijna altijd zonder mijn moeder, want die had er geen zin in, en ook zonder ons, zijn kinderen, want wij wisten niet wat we er te zoeken hadden.

De reünie van de neven en nichten is in de oude boerderij van de familie Van de Geest in de Veenestraat, in de stal die verbouwd is tot een feestzaaltje. Er is een bar in gemaakt en het plafond is betimmerd met schrootjes. Vroeger lag de boerderij in een boomgaard met appelaars en perelaars, maar die is er allang niet meer. Er zijn bungalous en rijtjeshuizen voor in de plaats gekomen. In bijna al die huizen – mijn

vader wijst ze aan als we het erf op lopen – woont familie van ons. Daar en daar en daar en daar.

Ik ken niemand van de nichten en neven die aan de met wit papier gedekte tafels gebak zitten te eten, maar zij weten wel wie ik ben en ze nodigen me hartelijk uit om bij hen aan te schuiven. Wil ik een glaasje boerenjongens? Citroen-jenever met suiker? Vruchten op brandewijn? Advocaat met slagroom dan? Een nicht in klederdracht – geruit schort, gebloemde kraplap, gehaakt mutsje – komt naast me zitten en begint zonder inleiding te vertellen dat geloofsafval van de kinderen het ergste is wat ouders kan overkomen. Gelukkig is het haar bespaard gebleven. Ga ik nog naar de kerk? Daar was ze al bang voor. Mijn broers dan? Mijn zussen? En mijn moeder? Woont die nog steeds apart? Dat bedoelt ze nou. Dat is wel verschrikkelijk voor mijn vader. Ze zal voor hem bidden. Ze zal ook voor mij bidden, want misschien dat God mij zijn genade toch nog tonen wil.

‘Dat kan hoor. Of jij gelooft of niet, dat is niet jouw beslissing.’

De dunne vingers, de smalle neus, de brede heupen. Ik herken mijn oma in haar en ik hoor haar ook in de schelle lach waarmee mijn vaders nicht haar sombere woorden begeleidt. Nee, zegt ze, je vader heeft het niet getroffen in zijn leven. Je vraagt je af voor welke zonden hij zo gestraft moet worden. Hij is dan wel een hele meneer geworden die al zijn kinderen heeft laten studeren, maar wat heeft het hem gebracht? Kijk hem zitten in zijn nette pak, met in het knoopsgat van zijn revers eh...

‘Wat heb je daar in je knoopsgat zitten, Wim?’

‘Mijn lintje.’

‘Lintje? Wat voor lintje?’

‘Ik ben officier in de Orde van Oranje-Nassau.’

‘Fijn voor je.’

Aan het begin van de middag wordt er een psalm gezongen, langzaam en plechtig, in de berijming van 1773. *'Ai, ziet, hoe goed, hoe lieflijk is 't, dat zonen van 't zelfde huis als broeders samen wonen.'*

Bij de deur van de stal hangt een foto van de ouders van mijn oma, Jan en Aartje, gemaakt ter gelegenheid van hun huwelijk, in 1888. Hij draagt een zwarte boerenkiel, zij een zwarte jurk met een zwart schort. Een witte kap bedekt haar hals en haar oren. Ze was al zwanger van haar eerste.

'Echte zijde.'

Een andere nicht is naast me komen staan en strijkt liefdevol met haar hand over de foto, alsof ze zo de stof van Aartjes jurk kan voelen.

'Heel veel plooitjes. Het was me toch een werk om die te strijken.'

Om zes uur wordt er stokbrood met gerookte zalm gegeten, en om zeven uur draagt de slager een warm en koud buffet binnen. Huzarensla, nasi, saté en Thaise kip. Ik verwachtte paling, IJsselmeerpaling, maar een neef legt me uit dat paling veel te duur zou zijn geweest.

'Reken op anderhalf pond per persoon. Veertig keer vijftien euro. En dan heb je nog geen goede paling, want die is er niet meer.'

Er wordt gebeden en daarna wordt er een feestlied gezongen. *'Willen wij Hem dank betuigen, die dit ons heeft bereid. Willen wij tesaam Hem bidden, dat Hij u nu verder leidt.'*

Er wordt een mop verteld. Waar kun je een bolletjes-slikker aan herkennen? Aan de tulpen die uit zijn achterste groeien. Een nicht vraagt aan een neef met een dikke buik of hij soms op de brommer is gekomen. Nee, hoezo? Ze denkt dat hij zijn helm onder zijn bloes heeft gestopt. Ze giert het uit als hij haar vastgrijpt en door elkaar schudt. Mijn vader lacht mee.

Jannetje, mijn oma, werd geboren in 1902 als twaalfde in een gezin met vijftien kinderen, van wie er veertien in leven bleven. Haar moeder, Aartje van de foto, was tweeënveertig toen de jongste kwam. Daarna wilde ze niet meer bij haar man in de bedstee slapen. Een paar jaar later stierf ze aan een nierziekte. Of aan iets in haar hoofd, niemand die het precies weet. Ze leed in elk geval aan migraine, behalve als ze zwanger was.

Jannetjes vader was een goede boer met een stuk of twintig koeien, twaalf varkens en een paar honderd kippen. In 1913, een jaar voordat hij zijn vrouw zou verliezen, liet hij de boerderij in de Veenestraat bouwen, een halfuur lopen vanaf de oude boerderij, die in Spakenburg bij de Oude Haven stond. Al zijn zoons werden later boer of slager. Zijn dochters trouwden met boeren. Jannetje was de enige van zijn kinderen die niet met een boer zou trouwen en niet in haar geboortedorp bleef wonen.

Ze moest nog twaalf worden toen haar moeder doodging. Ze was een tenger en mager meisje met een fijngetekend gezicht. Jammer genoeg voor haar werd dat in Bunschoten niet mooi gevonden. Magere meisjes waren minder sterk en kregen minder kinderen. Ze moest dus dikker worden. 's Morgens na het melken kreeg ze verse room met gekluts-te eieren te drinken. Hoe graag ze ook wilde, het lukte haar zelden om haar beker leeg te krijgen. Ze had altijd pijn in haar buik. Op haar drieëntwintigste bleek ze een verwaarloosde blindedarmontsteking te hebben. Haar galblaas was ook niet in orde. Ze werd geopereerd en daarna begon ze de gewenste vormen te krijgen. Heupen, borsten, buik.

Toen Jannetje van de lagere school kwam, ging ze bij een oom in de huishouding werken. Die oom was ook boer en weduwnaar, net als haar vader. Al haar oudere zusters, en alle meisjes die ze kende, werkten bij familie in de huishouding